

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.3 № 3

2026

XALQ TA'LIMI SOHASIDAGI ISLOHOTLARNING YANGI BOSQICI

Mamasaidov Lutfillo Payzullo o'g'li
University of Business and Science, dotsent

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekistonda maktab ta'limi sohasida amalga oshirilgan islohotlarning yangi bosqichi, uning mazmun-mohiyati va ustuvor yo'nalishlari tahlil qilinadi. Xususan, mazkur davrda maktablarni modernizatsiya qilinishi, o'quv darsliklarining takomillashtirish, pedagog kadrlar salohiyatini oshirish, ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalar va axborot-kommunikatsiya tizimlarining joriy etish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: Xalq ta'limi, modernizatsiya, o'quv darsliklar, "Milliy g'oya", "Odobnoma", "Dinlar tarixi" va "Vatan tuyg'usi", maktablar moddiy-texnik bazasi, tayanch maktablar.

НОВЫЙ ЭТАП РЕФОРМ В СФЕРЕ НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Мамасаидов Лутфилло Пайзулло угли
University of Business and Science, доцент

Аннотация

В данной статье анализируется новый этап реформ, осуществлённых в сфере школьного образования Узбекистана, их содержание и приоритетные направления. В частности, особое внимание уделяется вопросам модернизации школ в рассматриваемый период, совершенствования учебных учебников, повышения профессионального потенциала педагогических кадров, а также внедрения в образовательный процесс современных педагогических технологий и информационно-коммуникационных систем.

Ключевые слова: народное образование, модернизация, учебные учебники, «Национальная идея», «Одобнома», «История религий» и «Чувство Родины», материально-техническая база школ, базовые (опорные) школы.

A NEW STAGE OF REFORMS IN THE PUBLIC EDUCATION SECTOR

Mamasaidov Lutfillo Payzullo o'g'li
University of Business and Science, Associate Professor

Abstract

This article analyzes the new stage of reforms implemented in the field of school education in Uzbekistan, their essence, and priority directions. In particular, special attention is paid to the modernization of schools during this period, the improvement of textbooks, the enhancement of teachers' professional capacity, and the introduction of modern pedagogical technologies and information and communication systems into the educational process.

Keywords: public education, modernization, textbooks, "National Idea," "Odobnoma," "History of Religions," and "Sense of Homeland," school material and technical base, core (support) schools.

O'zbekistonda xalq ta'limi tizimini tubdan isloh qilish, o'qitish sifati va mazmunini yangi bosqichga ko'tarish, barkamol avlodni tarbiyalashning zamonaviy mexanizmini rivojlantirish, o'quv dasturlari va adabiyotlarini yangilashga qaratilgan islohotlar ko'lamli tizimli ravishda

amalga oshirilmoqda.

Mamlakatimizda “Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari” degan tamoyilga asoslangan holda, milliy g‘oya va uning mafkuraviy negizlarini puxta ishlab chiqish, yosh avlodni bolalikdan milliy g‘urur hamda vatanparvarlik ruhida tarbiyalash dolzarb ahamiyatga ega ekanligi, ta’lim sifatini nazorat qilish uchun ota-onalar va keng jamoatchilikning ishtiroki zarurligiga alohida e’tibor qaratildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev “Maktab – bu hayot-mamot masalasi, kelajak masalasi. Uni davlat, hukumat va hokimlarning o‘zi hal qilolmaydi. Bu butun jamiyatning ishi, burchiga aylanishi kerak”, deya haqli ravishda ta’kidlagan edi.

Shuni hisobga olgan holda, 2017–2021-yillar davomida O‘zbekistonda ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish davlat siyosati darajasiga ko‘tarilib, o‘tgan davrdagi islohotlar o‘rnini yangi zamon talablariga javob beradigan me’yoriy huquqiy hujjatlar asosida, ya’ni O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi, 2018-yil 25-yanvardagi PF-5313-sonli “Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus va kasb-hunar ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi, 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-sonli “Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi to‘g‘risida”gi, 2020-yil 23-sentyabrda yangi tahrirdagi “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun hamda Farmonlarining qabul qilinishi bilan islohotlar yangi bosqichga olib chiqildi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi

O‘zbekistonda xalq ta’limi tizimining rivojlanishi bo‘yicha bugungi kunga qadar ko‘plab ilmiy izlanishlar amalga oshirilgan. Bulardan:

Abdullaeva Sh.A. Ergasheva M.T. “Xalqaro baholash daturlarida tabiiy va ilmiy savodxonlik” O‘quv qo‘llanmasida “Yangi O‘zbekiston” ta’lim siyosatida xalqaro a’loqalarning o‘rni. PISA, TIMSS, PIRLS, STEAM kabi xalqaro baholash dasturlarida ishtiroki va uning natijasida umumta’lim maktablarida amalga oshirilayotgan o‘zgarishlar haqida so‘z boradi.

Xalq ta’limi sohasidagi tadqiqotlarga bag‘ishlangan tadqiqotlardan yana biri Q.Hoshimovning “Mustaqillik yillarida Farg‘ona vodiysi viloyatlarida ta’lim sohasidagi o‘zgarishlar” mavzusidagi dissertatsiyasida asosiy obyekt sifatida Favrg‘ona vodiysi viloyatlariga e’tibor qaratilgan bo‘lib, boshqa hududlarda amalga oshirilgan maktab ta’limi sohasidagi islohotlar to‘laqonli yoritilmagan.

Shuningdek, ilmiy tadqiqot mavzusiga yaqin tadqiqotlardan yana biri N.Isamatova “O‘zbekistonda xalq ta’limi tizimidagi islohotlar bosqichlari va muammolari (1991-2021 yillar)” mavzusidagi dissertatsiyasi dastlabki yillarda maktab ta’limi sohasida amalga oshirilgan islohotlar huquqiy asoslari, o‘quv me’yoriy hujjatlarni amaliyotga joriy qilinishi va maktablar moddiy-texnik nazasidagi o‘zgarishlar haqida yoritgan.

Natijalar

Tarixan olib qaralsa, O‘zbekiston tarixida maktab ta’limi sohasi va u uchun ishlab chiqarilgan o‘quv darslik hamda adabiyotlardagi eng katta xato o‘quvchini mustaqil o‘qib o‘rganish, erkin yoyinki tanqidiy fikrlash masalasiga e’tibor berilmagan. Amalda ishlab chiqarilgan barcha darsliklar o‘quvchini yodlash mexanizmni shakllantirishga asoslangan edi. 2017-yildan barchamizga ma’lum bo‘lgani kabi O‘zbekiston hayotida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirildi. Bu islohotlarning zamirida yosh avlodni har tomonlama ma’naviyatli va ma’rifatli qilib tarbiyalash, globallashuv jarayonida yod g‘oyalarga chalg‘imaydigan, vatanning buguni va ertasi haqida qayg‘uradigan barkamol insonni tarbiyalash masalasi davlat siyosati ustuvor maqsadi ekanligi ta’kidlandi.

Xususan, umumta’lim maktablarining 11 yillik ta’lim tizimiga o‘tishi munosabati bilan o‘quvchilar soni 1 mlnga ortgan. Buning natijasida maktablarda 5 mingdan ziyod fizika, kimyo va biologiya o‘quv-laboratoriya jihozlari, 43 ming to‘plam o‘quv mebeliga ehtiyoj paydo bo‘ldi[1.88].

Umumta'lim maktablariga darsliklarning yetishmaslik masalasiga quyidagicha izoh berish mumkin. 2017-yildan boshlab 9+3 dasturi O'zbekistonda bekor qilinishi hamda 11 yillik ta'limga o'tishi munosabati bilan 9-sinfni tamomlovchi o'quvchilarning katta qismi maktablarda qolishi, maktablarni darsliklar bilan ta'minlashga oid rejalarni o'zgarishiga olib kelgan bo'lsa, bu holat o'quv yilining dastlabki oylarida maktablarda darsliklar yetishmaslik masalasini yuzaga keltirgan.

Ko'plab ota-onalar, o'qituvchilar va o'quvchilar hamda keng jamoatchilik tomonidan bildirilgan takliflar asosida 11 yillik ta'lim qayta tiklanishi, joylardagi o'qituvchilarga bo'lgan ehtiyojni yuzaga keltirgan. Kadrlarga bo'lgan ehtiyojni qoplash maqsadida Toshkent viloyatida Chirchiq davlat pedagogik instituti tashkil etildi. Bundan tashqari, 15 ta oliy ta'lim muassasalarida tashkil etilgan maxsus sirtqi bo'limlarda o'rta maxsus ma'lumotga ega bo'lgan 5 mingdan ortiq pedagoglar uchun oliy ma'lumotlar olish imkoniyati yaratildi[2.48].

Respublikadagi umumta'lim maktablarning 466 ming nafar 9-sinf bitiruvchilari hisoblansa, ularning 352 ming nafar 10-sinflarda o'qishni davom ettirishni istaganlar, qolgan 114 ming nafari esa akademik litsey va kasb-hunar kollejlarda o'qishni davom ettirish istagini bildirganlar. Bular uchun 9656 ta umumta'lim maktablar va 615 ta kollejlarda o'quv ishlab chiqarish majmualar tashkil etilib, endilikda yuqori sinflar ushbu majmualarda 20 dan ortiq kasb-hunar sirlarni o'rganishlari yo'lga qo'yildi. Shuningdek, umumta'lim maktablarda ta'lim olayotgan yuqori sinf o'quvchilari 5 kun umumta'lim, 1 kun (6 soat) esa kasbiy fanlarni o'zlashtirish imkoniyati yaratildi[3.1].

2017–2018-o'quv yilidan boshlab, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida darsliklarni ijaraga berish tizimi joriy etildi va mazkur o'quv yilida umumkasbiy va maxsus fanlardan 244 nomdagi darslik va o'quv qo'llanmalar nashr etish rejalashtirildi. Shuningdek, ushbu darslik va o'quv qo'llanmalarining 47 nomdagisi yangi avlod o'quv adabiyotlari hisoblanadi[4.2].

Umumta'lim maktablarda 2020–2021-o'quv yilidan boshlab ma'naviy-tarbiyaviy ishlarni yangicha asosda tashkil etish, o'quvchilarni milliy urf-odat va an'analar ruhida tarbiyalash maqsadida "Milliy g'oya", "Odobnoma", "Dinlar tarixi" va "Vatan tuyg'usi" kabi fanlarni birlashtirgan holda, yagona "Tarbiya" fani joriy etildi. Mazkur darslik 1–9 sinflar uchun joriy etilib, o'quvchilarning faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda muhim ahamiyatga egadir. Fan dasturi mohiyati 50 foizi nazariy, 50 foizi esa amaliy asosga ega bo'lib, "Tarbiya" darslarida "Rolee modlee", ya'ni "namunada keltirish" kabi zamonaviy pedagogik metodlardan unumli foydalanildi. O'z o'rnida shuni alohida qayd etish kerakki mazkur darslik "Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari" g'oyasi asosida tayyorlandi[5.2].

Ta'lim jarayonlariga o'ziga xos qulaylik va yangiliklarning joriy etilishi, o'quvchilarning yangi bilimlarni o'zlashtirishga va berilayotgan vazifalarning tez hamda ravon o'qiy olish emas, balki darslikdan tashqari berilgan matnlarni o'qib, uni qanchalik tushunishi, talqin qila olish va fikrlarni ravon tilda yozma bayon eta olish ko'nikmalarini hosil qiladi.

2019-yil oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi va Jahon banki hamkorlikda xalqaro tadqiqotlar hamda tamoyilllar asosida o'tkazilgan sinovlarda Namangan viloyatidagi 13 ta ta'lim muassasasidan 356 nafar o'quvchi TIMSS talablari bo'yicha tuzilgan sinovlarda o'zlashtirish darajasi 81.0 foizni tashkil etgan holda respublikada birinchi o'rinni egalladi[6.1]. Bu esa viloyatda aniq va tabiiy fanlarni o'qitilishiga e'tiborning yaxshiligi hamda dars jarayonlariga xalqaro tajribalarni asta-sekinlik bilan joriy etilayotganligidan dalolatdir.

2017-2021-yillarda O'zbekistonda ta'lim va tarbiya jarayonlarini rivojlantirishda avvalo, pedagog kadrlarning faoliyatlarini yaxshilash, ularning bilim ko'rsatkichlarini oshirish bo'yicha na munalishlar amalga oshirilgan. Masalan, 2018-yilning 6-yanvarida O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligining "Aniq, tabiiy, gumanitar va filologiya" fanlaridan tayanch maktablarini tashkil etish to'g'risidagi buyurigi qabul qilindi[7.3].

Unga asosan, har bir tuman (shahar)da zamonaviy moddiy-texnik bazaga ega bo'lgan hamda ijodiy izlanuvchan, zamonaviy metodlar asosida dars jarayonlarini olib borayotgan jamoalar ishlaydigan maktablar tanlab olindi. Tayanch maktablarning tashkil etilishidan asosiy maqsad, o'qituvchi va murabbiylar o'rtasida o'zaro bilim hamda tajribalarni almashish, dars jarayonlarida o'quvchilarga mavzularni yetkazishda yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida tushunchalar berish va mahoratlarini oshirishdan iboratdir.

Respublikadagi ta'lim samaradorligini oshirish maqsadida ta'lim jarayonlarini raqamlashtirish ishlari alohida ahamiyat berilib, xalq ta'limi sohasida "Onlayn maktab", "Raqamli va xavfsiz maktab", "Elektron darslik" va "Elektron kundalik" tizimlari joriy etildi. Mazkur ta'lim platformalari xalq ta'limi tizimida o'quvchilar uchun pandemiya sharoitida dars mashg'ulotlarini sifatli tashkil etish hamda ta'lim olish uchun kerakli bo'lgan o'quv resurslari va badiiy adabiyotlarni elektron holda foydalanish imkoniyati yaratildi. O'qituvchi va murabbiylar uchun ishlarini yengillashtirish hamda ularning salohiyatidan oqilona foydalanishi natijasida 2020-yilda umumta'lim maktablarining 70 foizi internet tarmog'iga ulansa, keyingi yillarda ushbu ko'rsatkich 100 foizga yetkaziladi[8.1].

2021-yilda Namangan viloyati xalq ta'limi boshqarmasi tizimidagi 711 ta umumta'lim maktablarining 1074 ta "Informatika kabinetlari"da 15314 ta kompyuter texnikasi mavjud bo'lgan. 2016–2019-yillarda 195 ta umumta'lim maktablari zamon talablariga javob bera oladigan kompyuter texnikalari va elektron interaktiv doskalar bilan ta'minlandi. 2020-yilda 105 ta umumta'lim maktablarimiz zamonaviy kompyuter texnikalari bilan jihozlandi[9.26].

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi ta'lim sohasidagi islohotlarni jadallashtirish o'qituvchi va murabbiylar ish jarayonini yengillashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Toshkent shahrida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2020-yil 17-martdagi PQ-4642-sonli qaroriga muvofiq, respublikadagi barcha umumta'lim maktablarida o'zlashtirish jurnallari va kundalik yozuvlarning elektron shakllaridan foydalanish, davomatni masofadan monitoring qilish, o'quvchilarning kelish va ketish vaqtlari nazorati bilan bog'liq bo'lgan o'quv jarayonini avtomatlashtirish tizimi joriy etilishi hamda o'quvchilarning o'zlashtirishini hisobga olish, o'qituvchilar faoliyatiga oid statistika va hisobotlarni shakllantirishni nazarda tutuvchi "Elektron kundalik" yagona tizimi joriy etilishi belgilandi.

Bu tizim 2020-2021-o'quv yili davomida "Elektron kundalik" axborot tizimidan foydalanishi hisobiga 85 mingdan ortiq qog'oz sinf jurnallari bekor qilindi va davlat byudjetidan 1,5 mlrd so'm iqtisod qilinishiga erishildi. Ushbu tizim orqali 2024-yilda barcha maktablarda joriy etilishi hisobiga yiliga 260 mingta qog'oz sinf jurnallari bekor qilinadi va davlat byudjetidan 4.4 mlrd iqtisod qilinishiga erishilgan[10.5].

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida PF-6079-sonli Farmoniga asosan, umumta'lim maktablarini yuqori tezlikdagi ma'lumotlarni uzatish tarmog'iga ulash va undan foydalanishni tashkil etish borasida 2020-2022-yillarda 487 ta obyektlarga qadar optik aloqa liniyalarini tortish, 574 ta umumta'lim maktablarini internet tarmog'iga ulash va barcha umumta'lim maktablarida internet tarmog'idan foydalanishni yo'lga qo'yish belgilangan[11.7].

Ushbu tizim Xalq ta'limi vazirining 2021-yil 6-sentyabrdagi 284-sonli "Elektron kundalik" avtomatlashtirilgan axborot tizimi joriy etildi[12.27]. Ma'lumki, hozirgi vaqtda respublikada 10313 ta davlat maktablari faoliyat ko'rsatgan. Shuningdek, zamonaviy maktablar qatorida 65 ta matematika, 28 ta kimyo-biologiya, 14 ta axborot texnologiyalari fanlariga ixtisoslashtirilgan maktablarni tashkil etildi. 2021-yilning sentyabr oyiga qadar 14 ta fizika, 207 ta chet tillariga ixtisoslashgan maktablar o'z faoliyat olib boshlagan bo'lsa, mazkur tizimni rivojlantirish maqsadida 2 mlrd 250 mln so'm mablag' yo'naltirilgan[13.16].

XULOSA

Xulosa o'rnida aytish kerakki 2017-2021-yillar maktab ta'limini rivojlantirish davlat siyosatining muhim sohalaridan biriga aylandi. Ushbu yillarda respublikada maktab ta'limini rivojlantirishda davlat ta'lim standartlarining qabul qilinishi ta'limga yangicha mazmun olib kirib, bu orqali darslik va adabiyotlar zamonaviy yondashuv hamda kompetensiyalar asosida yaratildi. Respublikaga mazkur yillarda o'qituvchilarning jamiyatdagi mavqeyini oshirish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etilgan bo'lsa, bundan tashqari moddiy rag'batlantirish tizimini kuchaytirish, malaka oshirish va qayta tayyorlov tizimlariga yangilanishlarni olib kirilishi ortidan ularning bilim va malaka ko'nikmalari yanada yuksaltirildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Халқ таълимини ривожлантириш бўйича ислохотлар натижадорлиги таҳлил қилинди // Ма'rifat. – 2018- yil 3- noyabr. – №88.
2. Xolboyeva G. R. O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar. JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS. Volume–32_Issue-2_Iyul_2023. –B. 48.
3. Умумий ўрта таълим // Ма'rifat. № 30. 2017 yil 6 sentyabr.
4. Ўрта махсус, касб-хунар таълими // Ма'rifat. № 30. 2017 yil 6 sentyabr.
5. Quvondiqov H. Yangicha yondashuvdagi yangi darslik // Ма'rifat. – 2020- yil 26- avgust. – №30.
6. Республикада биринчи ўрин // Murabbiy. – 2020- yil 21- oktyabr. – №21.
7. Жўраев И. 802 та таянч мактаб ташкил этилди // Ма'rifat. – 2018- yil 13- yanvar. – №4.
8. O'qituvchi va murabbiylar – Yangi O'zbekistonni barpo etishda katta kuch, tayanch va suyanchimizdir // Ма'rifat. – 2020- yil 1- oktyabr. – №37.
9. Наманган вилояти халқ таълими бошқармасининг 2021 йил ҳисоботлари..... – Б. 26.
10. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазири томонидан имзоланган хат ва ҳужжатлари. 2021 йил.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida PF-6079-sonli Farmoni. <https://lex.uz/docs/-5030957>
12. Наманган вилояти халқ таълими бошқармасининг 2021 йил ҳисоботлари..... – Б. 27.
13. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy majlidga murojaatnomasi. –T. "O'zbekiston nashriyoti", 2021. –B. 16.